

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในภาคเหนือ ภายหลังกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445

กบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีความสัมพันธ์อยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองอันเป็นผลมาจากการขยายอำนาจการเมืองการปกครองในภาคเหนือของรัฐบาลสยามและมีใช่เป็นเพียงปรากฏการณ์เดียวที่เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจที่มีสาเหตุเดียวกัน อันจะยังผลให้ราษฎรก่อปฏิกริยาต่อต้านรัฐบาลสยามและก่อให้เกิดภาวะกึ่งสุญญากาศอำนาจทางการเมืองการปกครอง ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดปฏิกริยาต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

สภาพการณ์เช่นนี้ชนชั้นนำของรัฐบาลสยามรับรู้อยู่เป็นอย่างดี และได้พยายามที่จะแก้ไขในหลายแนวทาง อันจะยังผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองขึ้นในภาคเหนือที่ดำเนินมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองภายหลังกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 ในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ การแก้ไขปัญหาคอนกเหนือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภายในภาคเหนือ และผลกระทบต่อชนกลุ่มต่าง ๆ ในภาคเหนือ

การแก้ไขปัญหาคอนเหนือของรัฐบาลสยาม

กล่าวได้ว่า ด้วยแนวคิดที่ต้องการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีองค์อธิปัตย์เป็นผู้ที่มีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมดินแดนที่แน่นอนเพียงผู้เดียว จึงทำให้ชนชั้นนำของสยามมองเห็นถึงรากฐานของปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคเหนืออย่างชัดเจนว่ายังปราศจากการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหาคอนเหนือที่รัฐบาลสยามได้กระทำลงไปภายหลังกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 ก็คือ การสถาปนาคอนาจักรสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การสถาปนาคอนการณัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การสถาปนาอำนาจรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นผลมาจากการรับรู้ของชนชั้นนำสยามว่ารากฐานที่เอื้ออำนวยให้เกิดกบฏเงี้ยวและปฏิกริยาของกลุ่มคนกลุ่มอื่นในภาคเหนือ ได้แก่ ภาคเหนือในระยะก่อนหน้าที่จะเกิดกบฏเงี้ยวและปฏิกริยาอื่น ๆ อยู่ในสภาวะที่ปราศจากอำนาจเด็ดขาดเพียงหนึ่งเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางด้านการปราบปราม เพราะว่าเดิมที่นั้นรัฐบาลสยามได้อาศัยความช่วยเหลือจากเจ้านายภาคเหนือให้ทำหน้าที่นั้นแทน แต่ก็มีปัญหาที่ว่าบางที่เจ้านายก็ไม่ทำตามหน้าที่หรือบางที่ก็เป็นผู้สนับสนุนการก่อกบฏปฏิกริยาอยู่ในที่เสียเอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระองค์ทรงตระหนักถึงปัญหานี้อยู่ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่ทรงอธิบายเงื่อนไขโอกาสที่ทำให้กบฏเงี้ยวขยายตัวขึ้น ความว่า "...ที่เหตุผู้ร้ายเงี้ยวในมณฑลพายัพลุกลามใหญ่โตได้ถึงเพียงนั้นก็เพราะเหตุแต่เดิมไม่ได้มีพลทหาร..."¹ ดังนั้นความจำเป็นอันดับแรกของรัฐบาลสยามจะต้องรักษาการปกครองภาคเหนือช่วงหลังกบฏเงี้ยวเกิดความวุ่นวายขึ้นมาอีก คือ อาศัยกำลังทหารมาสนับสนุน ดังที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า "...ถ้าผู้ปกครองไม่ได้เอาศรัทธทหารน่าจะลำบากในทางปกครองมาก..."²

ในระยะแรก ทหารของรัฐบาลสยามที่ประจำที่ภาคเหนือยังไม่มี แต่มีทหารจากมณฑลพิษณุโลกที่ขึ้นไปปราบปรามกบฏเงี้ยวเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยอยู่ แต่ต่อมาภายหลังจากการปราบกบฏเงี้ยวเพียงหนึ่งปี กองบัญชาการทหารบกมณฑลพายัพก็ได้ตั้งขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชจัดตั้งกองบัญชาการทหารประจำมณฑลขึ้น กรมหมื่นนครไชยศรีได้ทูลเกล้าถวายรายงานแผนการที่จะจัดกองบัญชาการทหารมณฑลพายัพว่า

¹ กช.ร. 5 ศธ. 42/7 "กล่าวถึงประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารปี ร.ศ. 122"

² กช.ร 5. ม.58/44 "รายงานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (14 กุมภาพันธ์ ร.ศ 124) ."

"...ชั้นแรกจะจัดให้มีทหารประจำอยู่ 1,600 คน ซึ่งน่าจะเป็นทหารที่ได้มาจากมณฑลพิษณุโลกและนครสวรรค์ 1,200 คน มณฑลพายัพเอง 400 คน แบ่งออกเป็นกองใหญ่สองกอง คือ ด้านตะวันตก และด้านตะวันออก³..."

ด้านตะวันตก นายพันเอกพระยาสุรฤทธิ์พุดิโกกรเป็นหัวหน้าและแบ่งเป็นสาขามณฑล คือให้ประจำอยู่ที่เชียงใหม่ 1 กอง ลำปาง 1 กอง เชียงราย 1 กอง มีจำนวนทหารแห่งละ 200 คน มีปืนใหญ่แห่งละ 2 กระบอก ด้านตะวันออก มีพันเอกพระยาณรงค์วิชัย เป็นหัวหน้าแบ่งออกเป็นสาขามณฑลคือประจำการอยู่ที่เมืองแพร่ 1 กอง เมืองน่าน 1 กอง เมืองเชียงคำ 1 กอง จำนวนคน และเป็นใหญ่เหมือนกับทางฝ่ายมณฑลตะวันตก⁴ แต่ปัญหาของกรมบัญชาการทหารราบ มณฑลพายัพที่สำคัญ คือ การขาดคน ทหารมณฑลพิษณุโลกที่ส่งมาช่วยราชการที่มณฑลใกล้เคียงเวลาที่จะต้องถึงกำหนดที่ต้องส่งกลับ ในขณะที่สถานการณ์ทางชายแดนไม่น่าไว้วางใจ ดังปรากฏในโทรเลขของพระยาณรงค์วิชัย ว่าได้รับหนังสือจากพระยารามคำแหง เพื่อขอกำลังทหารไปช่วยรักษาการเมืองเชียงคำ 2 กองพัน โดยอ้างว่าเจ้าพนักงานฝรั่งเศสซึ่งรักษาการอยู่แถบเหนือ ใต้นัดประชุมกันที่ค่ายทหารฝรั่งเศส ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามเมืองเชียงของ เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2446 และมีการส่งทหารญวนจากเมืองหลวง พระยามาเพิ่มเติมในเขตดังกล่าว⁵

คำขอของพระยารามคำแหงผู้ขึ้น พระยาณรงค์วิชัยไม่เห็นด้วยที่จะส่งทหารจากกรุงเทพ เมืองแพร่ เมืองน่าน ไปเพิ่มเติมเชียงคำ เพราะทหารที่แพร่และน่านเองก็มีน้อยและส่วนใหญ่เคยไปประจำที่เชียงคำแล้วเจ็บป่วยจึงกลับมา⁶

³ กช. ร. 5 ก. 13.2/26 "สำเนาที่ 6 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 13 เมษายน ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446)."

⁴ กช. ร.5 ร.ค.ก. 13.2/26 "สำเนาที่ 6 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 13 เมษายน ร.ศ. 122."

⁵ กช. ร.5 ก. 13.2/28 "สำเนาที่ 2514 พระยาณรงค์วิชัยถึง พระยาทรงสุรเดช (ปลัดทัพบก), 7 พฤศจิกายน ร.ศ. 122."

⁶ เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาที่กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ได้ทรงมีโทรเลขชี้แจงวิธีการที่จัดการรักษามณฑลพายัพมีความโดยสรุปว่า⁷

1. จัดทหารทางกรุงเทพ รวมกันไว้เป็นกองใหญ่ (กองพัน)
2. ทหารรวมกันเป็นกองพัน ให้แยกกันออกไปรักษาการที่อื่นได้อีกแห่งหนึ่ง เช่นทหารทหารเมือง ต้องแยกไปรักษา เมืองบัว กองทหารเชียงคำ* ต้องแยกไปรักษาการที่เมืองเทิง ส่วนตำบลอื่น ๆ ที่ต้องถอนทหารมานั้น ตำบลใดซึ่งจะต้องรักษาการต่อไปจะจัดให้ตำรวจภูธรไปรักษาการแทน
3. เมื่อได้ถอนทหารและจัดตำรวจภูธรไปรับเรียบร้อยแล้วให้ส่งทหารพิชฌุโลกกลับ
4. ที่เขตเชียงคำ ได้ปรึกษากับกระทรวงมหาดไทยแล้ว ในการที่จะจัดตำรวจภูธรไปรักษาการในตำบลต่าง ๆ เพื่อให้ทหารมารวมกันอยู่ที่เมืองเทิงกับเชียงคำจะได้ส่งทหารพิชฌุโลกกลับได้ต่อไปจะได้จัดขึ้นไปเปลี่ยนทหารกรุงเทพที่ยังค้างอยู่ที่ทุกแห่ง

พร้อมกับโทรเลขดังกล่าว กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ได้มีหนังสือไปขอประทานหารือกับกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้จัดตำรวจภูธรในเขตเชียงคำ เพื่อที่ทางทหารจะได้ถอนทหารพิชฌุโลกกลับตามกำหนด

ผลปรากฏว่าทางกระทรวงมหาดไทยยังไม่ทันที่จะจัดตำรวจภูธรได้เสร็จ ทหารพิชฌุโลกที่เชียงคำได้ก่อความวุ่นวายขึ้น เพราะรับราชการมาตามกำหนดแล้วจะไม่อยู่รับราชการต่อไปในที่สุดเพื่อแก้ไขปัญหานี้จึงต้องแบ่งทหารกรุงเทพที่ประจำเมืองแพร่ 1 กองร้อยไปสมทบที่เชียงคำ เพื่อที่จะผ่อนทหารพิชฌุโลกกลับ⁸

⁷ กช. ร.5 ก. 13.2/28 "สำเนาที่ 34 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชถึงพระยามรรคพิชัย 21 พฤศจิกายน ร.ศ. 122."

* เมืองบัว ในปัจจุบันอยู่ในจังหวัดน่าน, เชียงปลาอยู่ในจังหวัดพะเยา และเมืองเทิงอยู่ในจังหวัดเชียงราย

⁸ กช. ร.5 ก. 13.2 / 28 "กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 12 ธันวาคม ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446)."

ในที่สุดปี พ.ศ.2448 ได้รวมกองบัญชาการทหารมณฑลพายัพทั้งสองด้านเข้าเป็นหน่วยเดียวกัน ทั้งนี้เพราะฝ่ายพลเรือนรวมบริเวณนั้นเป็นเขตเดียวอยู่ภายใต้ข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชจึงเห็นควรว่าทางทหารเองก็ควรจัดให้สอดคล้องกับฝ่ายพลเรือน เพราะได้เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน กองบัญชาการนี้มีพระยาฤทธิไกรเกรียงหาญเป็นผู้บัญชา ประกอบด้วยหน่วยทหารดังนี้ คือ กรมทหารราบที่ 8 กรมทหารราบที่ 9 กรมทหารราบที่ 14 กองทหารเมืองเชียงคำ กองทหารเมืองลำปาง กองทหารเมืองแพร่

การจัดตั้งกรมบัญชาการทหารมณฑลพายัพขึ้นมานี้ มีความหมายอย่างมากต่อสภาพสังคมในภาคเหนือ เพราะเป็นการสถาปนาอำนาจที่เด็ดขาดขึ้นมาทดแทนภาวะกึ่งสุญญากาศ ทางอำนาจ ทำให้สภาวะทางการเมืองสงบลงอย่างรวดเร็วและราบคาบ และที่สำคัญก็คือการที่อำนาจทางทหารอยู่ในภาคเหนือเช่นนี้ ทำให้ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ดำเนินมาก่อนหน้ากัญญะเสียวสำเร็จลงได้โดยง่าย นั่นคือความต้องการที่จะลดอำนาจของบรรดาเจ้านายภาคเหนือนั่นเอง ซึ่งทำได้เป็นผลสำเร็จ เพราะเมื่อเจ้านายภาคเหนือรู้สึกว่าการตนเริ่มจะหมดพลังที่คิดแข็งขันต่ออำนาจรัฐ จึงได้หันมาสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลอย่างเต็มที่ ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดี ดังทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ มีความตอนหนึ่งว่า

"...เจ้านครลำปางเป็นคนฉลาดคิดเห็นเสียแล้วว่า แต่ก่อนเราไม่มีทหารแต่สักคนเดียวยังทำไปไม่เสร็จ ครั้งนี้ถ้าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น เราคงจะปราบปรามได้โดยง่าย จะการจริง ๆ ง่ายจริง..."¹⁰

นอกจากการจัดตั้งกรมบัญชาการทหารมณฑลพายัพแล้ว ในปี พ.ศ.2442 ก็ได้มีการเกณฑ์ทหารในรูปของการเกณฑ์ตำรวจภูธรขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ในปีนั้นปรากฏมีผู้หลบหนีอยู่เสมอ

⁹ กช. ร.5 ก. 13.2 / 28 "กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช (กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 22 พฤษภาคม ร.ศ. 124 (พ.ศ.2448))."

¹⁰ กระทรวงมหาดไทย, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทย เล่มที่ 1, หน้า 372.

ทำให้ต้องมีการเกณฑ์เพิ่มเติม¹¹ ผลจึงทำให้ตำรวจภูธรมีจำนวนน้อยมากไม่เพียงพอต่อความต้องการและประสิทธิภาพก็ยิ่งต่ำมาก ดังปรากฏว่าการปราบปรามกบฏเงี้ยวที่บ้านบ่อแก้วของตำรวจภูธรเมืองลำปางกระทำการไม่สำเร็จและถูกตีกลับมา ในระยะหลังจากกบฏเงี้ยวแล้ว ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนก็ยังคงดำรงอยู่¹² จนกระทั่งได้พยายามแก้ไขโดยใช้วิธีเร่งรัดจัดสำมะโนครัวให้สำเร็จโดยเร็ว เพื่อที่จะสามารถเกณฑ์ตำรวจได้ง่ายขึ้นและทันตามกำหนดเวลา รวมทั้งใช้วิธีให้ตำรวจภูธรรุ่นเก่าและเจ้าผู้ครองนครดำเนินการเกลี้ยกล่อมชายฉกรรจ์ให้เห็นถึงความจำเป็น ความสำคัญและผลดีของการเป็นตำรวจ¹³ และต่อมาในปี พ.ศ.2449 พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ก็ได้แก้ปัญหานี้ในอีกลักษณะหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนกำลังคน คือ ได้เริ่มจัดตั้งกองอาสาสมัครรักษาดินแดนขึ้นในบริเวณเขตแดนที่ติดต่อกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งในครั้งแรกจัดตั้งเป็นสองกอง ที่เมืองเชียงแสนน้อยหนึ่งกอง* จำนวน 13 คน และที่เมืองเชียงของอีกหนึ่งกองจำนวน 38 คน กองอาสาสมัครรักษาดินแดนนี้จะติดอาวุธด้วย และให้ขึ้นอยู่กับกรมทหารมหาดเล็กที่ 14 เมืองเชียงราย การจัดตั้งกองอาสาสมัครรักษาดินแดนนี้ก็มีส่วนช่วยในการรักษาความสงบในขณะที่ยังแก้ ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนไม่ได้เด็ดขาด

ระยะต่อมา กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชผู้บังคับบัญชากรมยุทธนาธิการทรงสั่งให้พันเอก พระยาณรงค์ไชย ผู้บังคับการกองทหารมณฑลพายัพฝ่ายตะวันออกพิจารณาผู้ดีให้ตำรวจภูธรพื้นเมือง ที่มีความดีความชอบ เลื่อนยศเป็นนายสิบนายร้อยได้ จึงเป็นแรงจูงใจให้บรรดาพลตำรวจภูธรทั้งหลาย

¹¹ เนื่องจากในระยะแรก ตำรวจจะมาจากทหาร ดังนั้นปัญหาการขาดแคลนทหารจึงส่งผลถึงตำรวจด้วย.

¹² กจช. ร.5 ม.58/181 "รายงานต่าง ๆ จัดราชการเมืองนครลำปาง 30 มิถุนายน ร.ศ.124."

¹³ เรื่องเดียวกัน.

* เชียงแสนน้อย มีที่ว่าการอยู่ที่บ้านแม่ติ ในปัจจุบันคือ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ปฏิบัติงานต่อไป¹⁴ ซึ่งก็เป็นความพยายามที่จะแก้ปัญหาการขาดแคลนคนมาเป็นตำรวจได้ระดับหนึ่ง จนกระทั่งเมื่อสามารถที่จะแยกตำรวจออกจากทหารหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ.124 ในมณฑลพายัพเหมือนมณฑลทั่วไปในพระราชอาณาจักรแล้ว ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนก็หมดไป

นอกจากการสถาปนาอำนาจรัฐทางด้านปราบปรามแล้ว ทางรัฐบาลสยามก็ยิ่งตระหนักดีว่าจำเป็นจะต้องปรับปรุงระบบบริหารให้ลงไปครอบคลุมถึงราษฎรอย่างแท้จริง ดังที่สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงสะท้อนถึง ภาพของข้าราชการที่จะต้องปกครองอย่างถึงพื้นที่จริง ๆ¹⁵ รัฐบาลสยามได้คัดเลือกพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ ไปเป็นข้าหลวงประจำมณฑลคนใหม่เนื่องจากเห็นว่า จัดราชการมณฑลพิษณุโลกได้เป็นผลสำเร็จ

พระยาสุรสีห์ฯดำเนินนโยบายบริหารราชการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มแรกจากความพยายามที่จะให้การปกครองลงไปถึงราษฎร โดยการยุบเลิกแขวงปกครองบางแขวง เช่นแม่กวังแม่ขาน ให้มาเป็นแขวงขึ้นต่อเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการแบ่งเขตการปกครองท้องที่โดยตั้งแขวงขึ้นใหม่ ยุบรวมแขวงที่ซ้ำซ้อน เพื่อทำให้แต่ละแขวงมีขนาดที่เหมาะสมแขวงสามารถที่จะตรวจตราได้อย่างทั่วถึง ในส่วนข้าราชการก็ได้ปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการ ตรวจตราการปฏิบัติงานอย่างเข้มงวด ลงโทษผู้กระทำผิดและให้รางวัลผู้ปฏิบัติงานดี นอกจากนี้ยังให้ความสนใจการปฏิบัติงานในท้องถิ่นห่างไกล รวมทั้งมักเดินทางออกไปดูแลความเป็นไปและตรวจสอบการปฏิบัติงานของข้าราชการที่อยู่ห่างไกลเสมอ ๆ ซึ่งก็มีความหมายที่สำคัญในการที่จะลดภาวะกึ่งสูญญากาศทางการเมืองให้ลดน้อยลง

ในเรื่องที่เดิมเคยสร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร อันได้แก่การเกณฑ์แรงงานและการเก็บภาษี พระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ได้ออกคำสั่งให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์แรงงาน โดยจะพิจารณาว่า

¹⁴ กชช. ร.5 ก.13.2/28 "กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ถึงพระยาณรงค์พิชัย 21 พฤศจิกายน ร.ศ.122 (พ.ศ.2446)."

¹⁵ กชช. ร.5 ม.56/17, "กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ที่ 617/3130 21 มิถุนายน พ.ศ.2447."

แขวงใดควรถูกเกณฑ์มาน้อยเพียงใด และให้พิจารณาตั้งแต่ปี ร.ศ.120 และร.ศ.121 (พ.ศ.2444-2445) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเกณฑ์แรงงานมากที่สุด รวมทั้งยังถูกเก็บภาษีอีกด้วย จนที่สุดพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ก็เห็นว่าสมควรยกเว้นการเก็บเงินแทนเกณฑ์เขตบริเวณเชียงใหม่เหนือ บริเวณแม่กวาง แขวงเชียงใหม่ แขวงป่าปาง เมืองเก็น เมืองแพร์ เมืองน่านในแขวงขุนยวมและแขวงนครน่าน ส่วนบริเวณแม่ขานและบริเวณปิงเหนือก็ให้ลดอัตราเงินแทนเกณฑ์เหลือคนละ 2 บาท เพราะถูกเกณฑ์บ้างแต่น้อยกว่าเมืองอื่น ๆ¹⁶

นอกจากนี้พระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ก็ได้ผ่อนปรนการเก็บอากรต่าง ๆ เช่น อากรค่านา อากรค่าอาชญาบัตร ตามความเหมาะสม เช่นในปี ร.ศ.125 ราษฎรในตำบลดอยเต่า อมก๋อย และตำบลเมืองต้น แขวงเมืองฮอด ซึ่งขึ้นกับเมืองเชียงใหม่เดือดร้อนเพราะกั้นค่าน้ำ พระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ก็ให้เก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์เหลือเพียงคนละ 2 บาท เก็บค่านาลดลงจากอัตราเดิมไร่ละ 32 อัฐ เหลือไร่ละ 16 อัฐ และในปีที่แล้งมาก ๆ เช่น ปี พ.ศ.2455 ก็ให้ยกเว้นอากรค่านาในท้องที่ที่แล้งมากทำนาไม่ได้ผล การผ่อนผันเช่นที่กล่าวมานี้นับได้ว่าเป็นที่ยินดีแก่ราษฎรเพราะไม่ได้รับความเดือดร้อนมากนัก¹⁷

จากการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้มีการตั้งอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของพวกเจ้านายภาคเหนือให้มาอยู่ในมือของรัฐบาลสยาม แต่อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏมีปฏิริยาการต่อต้านอำนาจรัฐของพวกเจ้านายภาคเหนือ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ดึงพวกเจ้านายภาคเหนือให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย นอกจากนั้นระบบราชการที่มีการขยายตัวยังได้ดึงเอาพวกเจ้านายเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการด้วย ดังจะเห็นได้จากการมีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการประจำภาคเหนือที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ.2446 ทำให้มีเจ้านายภาคเหนือจำนวนหนึ่งได้กลายเป็นข้าราชการของ

¹⁶ กช. ร.5 ม.28.2/11 "กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลรัชกาลที่ 5 (11 พฤษภาคม ร.ศ.122)."

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

รัฐบาล¹⁸ หรือเจ้าราชภาคินัย (เมืองขึ้น ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นเจ้านายระดับสูงของเมืองเชียงใหม่) ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีธรรมศาสตร์พหุศาสตร์¹⁹

การสถาปนาอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถือได้ว่าเป็นหัวใจที่สำคัญในการที่จะแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ กล่าวคือ ในขณะที่ได้เกิดความคิดเรื่องรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังได้ กล่าวไว้ข้างต้น ก็ได้เกิดอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์พร้อมกันขึ้นมา อุดมการณ์รัฐสมบูรณา ญาสิทธิราชย์มีสาระสำคัญคือ มีความเชื่อมั่นเรื่องความก้าวหน้าว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำแผ่นดิน ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า²⁰ และมีความคิดเรื่อง "ชาติ" อันหมายถึง "ผลรวม" ของหน่วยย่อยใน สังคม ด้วยความคิดอุดมการณ์เช่นนี้จึงทำให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายถึงหน้าที่ของ ข้าราชการที่ถือเป็นข้าของพระมหากษัตริย์ว่า ข้าราชการที่ประจำอยู่ตามหัวเมืองภาคเหนือนั้น ไม่ควร ถือตนว่าเป็นผู้ปกครองเท่านั้น แต่ควรจะถือตัวว่าเป็นผู้นำสวัสดิภาพไปให้แก่ราษฎรด้วย จะต้องเป็น การแนะนำให้ทำ "เหมืองฝายกีด การเล่าเรียนกีด การรักษาพยาบาลโรคภัยกีด"²¹ พระยาสุรสีห์- วิศิษฐ์ศักดิ์ ก็ได้พยายามทำนุบำรุงบ้านเมืองมากมาย มีการซ่อมสร้างถนนและสะพานอย่างมากมาย หลายท้องที่ เช่น ในปี พ.ศ.2449 ได้สร้างทางจากเชียงใหม่ไปลำปาง²² ในปีต่อมาได้ปรับปรุง ถนนสายเชียงใหม่ ลำพูนระยะทาง 36 ไมล์ ทำให้สามารถใช้รถจักรยานเดินทางไปกลับได้ใน หนึ่งวัน²³

¹⁸ สรัสวดี ประยูรเสถียร, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ..." หน้า 223.

¹⁹ ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, "เพชรล้านนา" เล่ม 1, หน้า 288-296.

²⁰ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, "การเกิดแนวคิด" หน้าพิลเมือง "ในรัฐไทยสมัยใหม่" รัฐสารสาร, ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (ก.ย. 2531 - เม.ย. 2531), หน้า

²¹ กจช. ร.5 ม.56/17, "กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กราบทูลกรมขุนสมมตอมรินทร์, 21 มิถุนายน พ.ศ.2447."

²² BCR, Chiangmai, 1906.

²³ BCR, Chiangmai, 1907.

การปรับปรุงเส้นทางถนนหนทางเชื่อมเมืองต่าง ๆ เข้าหากันก็เกิดขึ้นในสมัยนี้มีมากมาย เช่น ถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน และถนนสายเด่นชัย-แพร่²⁴ นอกจากนั้นแล้วยังมีการปรับปรุงทาง และถนนสายต่าง ๆ ภายในตัวเมืองและระหว่างเมืองกับอำเภอรอบนอกอีกด้วย ดังเช่น ในพ.ศ. 2447 พระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ได้ออกประกาศห้ามไม่ให้ขี้น้ำขี้สัตว์พาหนะเช่น ม้า กระบือ โค และ ล้อเกวียน บนถนนสายต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ เช่น ถนนท่าแพ และได้ปรับปรุงสร้างทาง ระหว่างเมืองเชียงใหม่กับอำเภอรอบนอกที่สำคัญได้แก่ เชียงใหม่-แม่ริม เชียงใหม่-สันกำแพง เชียงใหม่-ดอยสะเก็ด เชียงใหม่-จอมทอง²⁵ ที่ลำปางก็มีการปรับปรุงทางจากตัวเมืองลำปางไป ยังอำเภอห้างฉัตร ทางสายลำปางไปอำเภอแม่เมาะจากอำเภอเมืองลำปางถึงอำเภองาว²⁶

นอกจากถนนและทางสายต่าง ๆ แล้ว ยังมีการสร้างสะพานขึ้นใหม่หลายแห่ง เช่นใน พ.ศ.2445 เจ้านครลำปางได้ขอพระราชทานเงินมาซ่อมสะพานรัษฎาภิเศก²⁷ ส่วนที่เชียงใหม่ก็มีการสร้างสะพานนพบุรี²⁸

การสร้างถนนหนทางและสะพานดังที่กล่าวมานี้ เมื่อประกอบเข้ากับการเร่งให้ราษฎร มองเห็นคุณค่าและความเจริญที่จะได้รับ เช่นเห็นประโยชน์ที่พึงได้รับจากการสร้างถนนสร้างสะพาน ทำให้สัญจร ไปมาสะดวกรวดเร็วขึ้น จึงทำให้ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2448 เป็นต้นมา จึงปรากฏ

²⁴ กจช. ร.6 กค.0301.1.16/6, "รายงานการประชุมคณะกรรมการทำทางบก," 3 มิถุนายน พ.ศ.2458.

²⁵ กจช. ร.6 คค. 5.3/7, "Considerations Affecting the Highways Around Chiangmai, 21 st January 1919."

²⁶ กจช. ร.6 คค. 6.1/16, "มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคมกราบทูลกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการ. 29 มิถุนายน 2460."

²⁷ กจช. ร.5 ยธ. 9/65, "สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการกราบทูลกรมขุนสมมติอมรพันธ์ ราชเลขานุการ, 8 มีนาคม ร.ศ.123."

²⁸ กจช. ร.5 ยธ. 9/65, "กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 30 เมษายน 2461."

เอกสารงานเกี่ยวกับการร่วมมือกันซ่อมสร้างถนนหนทางและสะพานต่าง ๆ ในมณฑลพายัพอย่างมากมายหลายท้องที่ เช่นซ่อมถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญของการติดต่อค้าขาย โดยมีเจ้าบุรีรัตน์ ราชภาคินวงศ์ เป็นผู้อำนวยความสะดวก²⁹

และบริษัทอีสต์เอเซียติคบริจาดไม้และทรัพย์สร้างสะพานข้ามห้วยในถนนสายร้องกวาง-เมืองแพร่ 2 สะพาน นอกจากนั้นบรรดาพ่อค้าก็ร่วมมือด้วยดี เช่น นายกิมเจียน พ่อค้าเมืองลำปางได้บริจาคทุนทรัพย์สร้างสะพานขึ้นที่ถนนสายประตูนกคดโดยเสด็จพระราชกุศล สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานนามสะพานนั้นว่า สะพานกิมฮง³⁰

เจ้าอุปราช (ต่อมาคือเจ้าแก้วเนาวรัตน์) เองก็ได้รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างถนนสายเชียงใหม่ไปเชียงใหม่จนสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว เกินความคาดหมายของรัฐบาลตั้งปรากฏในคำกราบบังคมทูลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"...การทำถนนสายนี้ เจ้าอุปราชผู้บังคับบัญชาแสนายงานเหล่านั้น ได้ตั้งใจช่วยกันดูแลแข็งแรงตั้งที่ราษฎรที่ขบแรงแม้ก็ทำโดยความพรักพร้อมเลื่อมใส จึงสำเร็จได้เร็วเกินคาดหมาย..."³¹

นอกจากจะได้จัดสร้างถนนหนทางในภาคเหนือแล้ว ทางรัฐบาลสยามยังได้มีการจัดสร้างทางรถไฟขึ้นไปยังภาคเหนืออีกด้วย ถึงแม้ว่าจะเป็นการสร้างที่เนื่องมาจากเหตุผลทางด้านการเมือง

²⁹ กจช. ร.5 ม.58/46 "กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมสมเด็จพระพันธุ์ที่ 880/4460 ลงวันที่ 22 สิงหาคม ร.ศ.124."

³⁰ กจช. ร.5 ม.15.1/11 "กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ 1.5/942 ลงวันที่ 27 เมษายน ร.ศ.130."

³¹ กจช. ร.5 ม.58/46.

ก็ตาม แต่ทางรถไฟที่สร้างขึ้นมานี้จะมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายในภาคเหนือในเวลาต่อมา³²

การสร้างเครื่องหมายของความเจริญ เช่น ถนนหนทางต่าง ๆ เช่นนี้เอง ด้านหนึ่งก็ได้ทำให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในภาคเหนือมองเห็นและรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับร่วมกัน เห็นความสำคัญของการร่วมกัน อีกด้านหนึ่งก็เป็นการสถาปนาอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งเน้นว่ารัฐบาลเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม ดังที่ปรากฏอย่างชัดเจนในประกาศของทางกลุ่มเจ้านายภาคเหนือและข้าราชการที่ประจำอยู่ที่ภาคเหนือ เมื่อมีการประชุมข้าราชการและเจ้านายเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือที่เมืองลำปาง เพื่อรับทราบนโยบายเกี่ยวกับการปกครองของรัฐบาลสยามที่มีต่อหัวเมืองในภาคเหนือ ในปี พ.ศ.2445 ความว่า

...ราชการที่ได้จัด... เปรื่องการเรียบร้อยเจริญขึ้นเป็นลำดับมา... พลเมืองก็ได้รับความบำรุงมีความสุขยิ่งขึ้น การเพาะปลูกทำมาหาเลี้ยงชีพในพื้นที่แลการค้าขายได้ผลทวีขึ้นเป็นอันมาก ส่วนการโยธาตกแต่งบ้านเมืองก็ได้จัดการสร้างทำขึ้นทุกนคร มีถนน สะพาน แลสถานที่ราชการ เป็นต้น เมื่อได้เห็นความเจริญของราชการบ้านเมืองแลผลประโยชน์ของมหาชนพลเมืองเต็มมาในภายหน้า... เมื่อระลึกถึงเหตุผลความเจริญทั้งหลายซึ่งได้เป็นมาแล้วและจะต่อไปนั้น บรรดาเจ้านายแลข้าราชการตลอดจนราษฎรมีความรู้สึกถึงพระเดชพระคุณซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าให้จัดราชการบำรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้นโดยพระปรีชาญาณ เปรื่องที่ร่มเย็นแลเป็นความสุขสำราญแก่เจ้านายข้าราชการแลประชาชนพลเมืองทั่วไป...³³

³² ดูรายละเอียดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือจากวิทยานิพนธ์ของ พูนพร ทาจจักร "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเขตลพพายุหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.2464-2484", วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2530.

³³ ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 18 "แจ้งความกระทรวงมหาดไทย", หน้า 629.

ประกอบกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้" จึงทำให้กลุ่มคนในภาคเหนือสามารถที่จะยอมรับอุดมการณ์นี้ได้ง่ายขึ้น ถึงขนาดที่ยินดีที่จะร่วมสละที่ดิน เงินตรา แรงงาน ร่วมในการทำถนนหนทางดั่งที่ได้กล่าวมา และมีผลทำให้ความขัดแย้งที่มีมาก่อนหน้านั้นลดความแหลมคมลง

นอกจากการสถาปนาอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แสดงออกมาให้เป็นรูปธรรมแล้ว การสถาปนาในรูปแบบนามธรรมด้านความรู้สึกนึกคิดก็ได้รับการดำเนินการควบคู่ไปเช่นกัน ชั้นผู้นำของรัฐบาลสยามมองเห็นถึงความสำคัญของความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มคนในภาคเหนือมาก และได้แสดงความคิดเห็นไว้ ความว่า

"...อนึ่ง การศึกษาในมณฑลพายัพ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกว่าจะบกพร่องอยู่มาก... เห็นด้วยเกล้าว่าควรจะคิดตั้งโรงเรียนไทยขึ้นอีกหลายแห่ง เพราะถ้าประสงค์จะให้พวกลาว เชื้อจะฝึกหัดในทางอื่นไม่ตีเท่าทางกวาดตึกเข้าโรงเรียนจะได้ดัดสันดานและความคิดเสียแต่ยังเยาว์ จะต้องอาศัยมีอาจารย์ดี ๆ ซึ่งมีความสามารถ ไม่ใช่แต่ในทางสั่งสอนวิชาหนังสือหรือเลข จะต้องเป็นผู้มีโวหารเพื่อชี้แจงชักจูงน้ำใจเด็กให้นิยมในไทย..."³⁴

ด้วยเหตุนี้ ทางรัฐบาลจึงได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กหญิงและเด็กชายให้เรียนหนังสือกันอย่างทั่วถึง โดยมุ่งหมายที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน "ชาติ"³⁵ มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นโดยทั่วไป ซึ่งได้รับบริจาคจากพ่อค้า ราษฎร ข้าราชการ และเจ้านาย ดังที่ปรากฏว่า เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิติ ซื้อที่ดินของห้างกิมเซ่งหลีมาสร้างโรงเรียนให้ชื่อว่าโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย³⁶

* ดูประกอบในหัวข้อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ต่อไป.

³⁴ กช. ร.5 ม.58/44 "รายงานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 14 กุมภาพันธ์ ร.ศ.124."

³⁵ ดูรายละเอียดใน วารุณี โอสถารมย์, "การศึกษา กับ สังคมไทย พ.ศ.2411-2475"

³⁶ กช. ร.6. ศธ. 43/14 "พระยาศึกษาสมบูรณถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 28 กรกฎาคม."

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์เจ้านครเชียงใหม่ได้สร้างโรงเรียนชื่อโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเจ้าผู้ครองเมืองน่านก็สร้างโรงเรียนสุริยานุเคราะห์ขึ้น เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน ได้สร้างโรงเรียนจักรคำคณาธรเป็นต้น*

บนพื้นฐานการแก้ไขปัญหามหาภาคเหนือของรัฐบาลสยามด้วยการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมา ดังที่กล่าวมานี้ ได้ทำให้ปัญหาเดิมที่เคยก่อให้เกิดปฏิกริยาในกลุ่มคนในภาคเหนือได้รับการแก้ไขไป เช่น ภาวะกึ่งสุญาภาศทางอำนาจ และการแก้ไขปัญหของรัฐบาลสยามนี้ ยังสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ความขัดแย้งต่าง ๆ ลดลงไป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคเหนือ ภายหลังจากการปราบกบฏเงี้ยว พ.ศ.2445 เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่เมื่อประกอบกับการแก้ไขปัญหของรัฐบาลสยามแล้ว ทำให้ความขัดแย้งในรูปแบบเดิมลดความแหลมคมลง

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคเหนือ ภายหลังจากการเกิดกบฏเงี้ยวมีผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ในสังคมของกลุ่มคนในสังคมต่าง ๆ ในภาคเหนือ ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการแรก ก็คือ เกิดการผลิตเพื่อขายขึ้นมา

ภายหลังจากการที่รัฐบาลสยามสถาปนาอำนาจรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลสยามได้ให้ความสนใจในชีวิตทางเศรษฐกิจของภาคเหนือและได้สำรวจไว้ในปี พ.ศ.2445 ว่า

ศูนย์วิทยุวิทยุ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ดูรายละเอียดในงานของ สรัสวดี อ๋องสกุล "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา : การสร้างเอกภาพแห่งชาติ (พ.ศ.2446 - 2475) ," ใน ศึกษาศาสตร์สาร 2 - 4 (ต.ค. 2524 - ก.ย. 2525) , หน้า 29 - 48.

"...สินค้าเมืองนี้ถ้าจะว่าไปแล้วไม่มีอะไรเลย ถ้าจะมีก็เพียงครั้งอย่างหนึ่งกับบางอย่างหนึ่งที่จะเรียกว่าเป็นสินค้าจากเมืองนี้ไปขายเมืองอื่น ๆ ราษฎรท่ามาหารับพระราชทานพอตัวเท่านั้น ดูบ้างจะมีความเกียจคร้านมาก..."³⁷

จะเห็นได้ว่ารัฐบาลสยามมีแนวความคิดที่เน้นอยู่ที่ชีวิตทางเศรษฐกิจเพื่อการขายตามที่ตนเองมีประสบการณ์โดยตรงจากทางภาคกลาง และมองว่าทางภาคเหนือนั้นยังไม่มีการค้าขายด้วยเหตุที่ว่า "...ยังไม่ใคร่บำรุงสินค้าอะไร... เข้ามาทำกินก็ไม่ได้ส่งไปมา มักกินในท้องที่..."³⁸ ดังนั้นสิ่งแรกที่รัฐบาลสยามทำในเรื่องทางเศรษฐกิจ ก็คือ การส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อขายขึ้นมา

จากการที่ภาคกลางในขณะนั้นมีการขยายตัวอย่างมากของการปลูกข้าวเพื่อขายและในภาคเหนือเองก็มีการปลูกข้าวอยู่แล้ว จึงทำให้รัฐบาลสยามในขณะนั้นภาคเหนือพยายามที่จะส่งเสริมให้ราษฎรปลูกข้าวเพื่อขายให้มากขึ้นโดยเฉพาะการปลูกข้าวเจ้า เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเสด็จตรวจราชการในภาคเหนือจึงพบว่า ในปี พ.ศ. 2459

ไร่นาในที่ใกล้เมืองนครลำปางนี้ ข้าวงามทั้งนั้นสำหรับปีนี้ได้ความว่า แต่ก่อนราษฎรปลูกข้าวเหนียวตามธรรมเนียมพื้นเมือง แต่ในเวลาี้เจ้าผู้ครองจังหวัด กำลังพยายามชักชวนให้ปลูกข้าวเจ้าให้มากขึ้น เพราะขายได้ราคาดีกว่า แต่ยังไม่ค่อยสำเร็จ ราษฎรเชื่อบ้างไม่เชื่อบ้างก็มีผู้ปลูกข้าวเจ้ามากขึ้น³⁹

การปลูกข้าวเจ้าที่เชียงใหม่ภายหลังจากที่มีความพยายามส่งเสริมกัน ก็พบว่ามีการปลูกข้าวเจ้ามากขึ้น⁴⁰

³⁷ กจช. ร.5 ม.2.14/95, "รายงานการตรวจราชการเมืองลำปางของพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์, 23 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121."

³⁸ กจช. ศธ. 43/14, "รายงานการตรวจราชการแพทยแผนกพายัพของพระยาศีกษาสมบุรณ์"

³⁹ กจช. ร.6 ม.27/10, "รายงานการเสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา, 15 ธันวาคม พ.ศ.2459."

⁴⁰ กจช. ร.6 ค.ค. 5.3/8, "บันทึกการตรวจทางรถไฟสายเหนือของกรมขุนกำแพงเพชร เรื่องปัญหาการต่อทางรถไฟนครลำปางไปนครเชียงใหม่, 6 กรกฎาคม พ.ศ.2461."

นอกจากความพยายามที่จะส่งเสริมให้ราษฎรทำการผลิตเพื่อขายแล้ว ภายหลังจากที่รัฐบาลสยามมีดำริที่จะตัดทางรถไฟขึ้นไปถึงภาคเหนือ ก็ได้มีความมุ่งหมายที่จะขยายขอบเขตของการผลิตเพื่อขายเพื่อตอบสนองต่อการสร้างทางรถไฟ ดังเช่น การจัดการแสดงกลีกรวมขึ้นที่ลำปาง ในปี พ.ศ. 2459 โดยที่คณะผู้จัดหวังไว้ว่าการจัดงานที่จะช่วยกระตุ้นให้มีการปรับปรุง "...การหัตถกรรมแลพานิชการต่าง ๆ ในจังหวัดแสมทลนี้... เจริญขึ้นโดยรวดเร็วเป็นแน่..."⁴¹

ความพยายามของรัฐบาลสยามดังที่ได้กล่าวมา ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคเหนือที่จะมีผลกระทบต่อกลุ่มคนอีกหลายกลุ่มในเวลาต่อมา โดยกล่าวได้ว่าเริ่มต้นจากการผลิตเพื่อขายนั่นเอง

จากการผลิตเพื่อขายที่ขยายตัวมากขึ้นตามลำดับในภาคเหนือ ก็ได้ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของการค้าระบบเงินตราตามมาด้วย และการค้าระบบเงินตราที่เองทำให้มาตรการการปล่อยเงินรูปของรัฐบาลสยามที่เคยก่อให้เกิดปัญหาความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจนั้น สามารถที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้ว่าเงินบาทได้เข้าแทนที่เงินรูปมากขึ้นตามลำดับ กงสุลอังกฤษรายงานเรื่องนี้ไว้ในปี พ.ศ. 2451 ว่า "...เงินรูปซึ่งมีปีมานี้ เป็นเหรียญเงินที่ใช้กันในภาคเหนือ ขณะนี้ถูกแทนที่ด้วยเงินบาทอย่างรวดเร็ว..."⁴² ในปีเดียวกันนี้เอง รัฐบาลสยามก็ได้นำเอาเงินเหรียญที่มีมูลค่าต่ำ คือ เหรียญ 1 สตางค์ 5 สตางค์ และ 10 สตางค์ เข้ามาใช้ในภาคเหนือ⁴³ ซึ่งก็มีความหมายที่ชัดเจนว่ามีการใช้เงินบาทแทนเหรียญโดยทั่วไปมากขึ้น มาตรฐานการแลกเงินก็เปลี่ยนจากเดิมที่ใช้เงินรูปเป็นหลักมาสู่การใช้เงินบาทเป็นหลัก

การผลิตข้าวเพื่อการขายโดยขนส่งผ่านมาทางกรุงเทพฯ อันยังผลทำให้เกิดการใช้เงินบาทแทนเงินรูปนี้ ทำให้การค้าข้ามพรมแดนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากรายงานกงสุลอังกฤษในปี พ.ศ. 2447 ว่ามูลค่าสินค้าเข้าจากเขตแดนพม่าผ่านมาทางระแหงลดลงจาก 9,937 ปอนด์ในปี

⁴¹ กช. ร.6 กส. 13/1256, "มณฑลพายัพส่งรายงานของมิสเตอร์ เอฟลุพซ่า เรื่อง จะมีการแสดงกลีกรวมที่ลำปาง, (พ.ศ. 2459)."

⁴² BCR, Chiangmai, 1908.

⁴³ BCR, Chiangmai, 1911.

พ.ศ. 2446 เหลือ 6,098 ปอนด์ และเชื่อว่าหากพ่อค้าจากเมืองแพร่และลำปางเดินทางไปซื้อสินค้าจากกรุงเทพฯ ง่ายขึ้นเมื่อใด การค้านี้ก็ลดลงจำนวนลงไปอีก⁴⁴ ส่วนการค้าระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ ก็ได้เริ่มจำนวนขึ้นอย่างมากมาย ดังจะเห็นได้จากมูลค่าสินค้าเข้าจากกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2453 มีจำนวน 60,000 ปอนด์⁴⁵ ปี พ.ศ.2454 เพิ่มขึ้นเป็น 66,666 ปอนด์⁴⁶ ปี พ.ศ.2456 เพิ่มขึ้นเป็น 100,000 ปอนด์⁴⁷ และ ปี พ.ศ.2457 มูลค่าสินค้าจากกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นถึงหนึ่งเท่าตัว คือ เพิ่มขึ้นเป็น 200,000 ปอนด์⁴⁸

การผลิตเพื่อขาย การใช้เงินบาทเป็นสื่อกลางในการค้าขาย การขยายตัวของการค้ากับกรุงเทพฯ การลดจำนวนของการค้าข้ามพรมแดน ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่เป็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม และความเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบโดยตรงต่อคนอย่างน้อยสองกลุ่มในภาคเหนือ คือ ราษฎร และพ่อค้าข้ามพรมแดน ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ประการที่สอง ได้แก่ การเติบโตของชุมชนเมือง กล่าวได้ว่าการเติบโตของชุมชนเมืองนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจมาสู่การผลิตเพื่อขายนั่นเอง แต่การเติบโตของชุมชนเมืองในภาคเหนือมีความสำคัญที่จำเป็นต้องแยกออกมากล่าว เนื่องจากว่า การเติบโตของชุมชนเมืองนี้มีผลต่อกลุ่มคนหนึ่งในสังคมภาคเหนือที่เดิมเคยเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในเมืองหนึ่ง คือ กลุ่มเจ้านายภาคเหนือ

การเกิดชุมชนเมืองที่เชียงใหม่หนึ่งเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน กล่าวคือเดิมที่บริเวณที่มีคนอยู่อย่างหนาแน่นของเชียงใหม่อยู่เพียงไม่กี่แห่ง ต่อมาในปี พ.ศ.2464 ชุมชนเมืองเชียงใหม่

⁴⁴ BCR, Chiangmai, 1904.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

ที่มีผู้คนหนาแน่นก็ได้ขยายตัวออกมิตลาดและย่านการค้าตลอดจนสถานที่ราชการต่าง ๆ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ส่วนทางฝั่งตะวันออกมีบ้านเรือนและร้านค้าตั้งอยู่หนาแน่นเฉพาะบริเวณท่าเรือหน้าวัดเกต ส่วนทางทิศของท่าเรือขึ้นไปจนถึงตำบลฟ้าข้าม เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมิชชันนารีอเมริกัน⁴⁹

หลังจากที่เส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึง เมืองเชียงใหม่และมีสถานีรถไฟตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้การค้าขยายตัว จึงมีการตัดถนนเจริญเมืองเชื่อมทางรถไฟเข้ามาสู่ชุมชนเมืองทางฝั่งตะวันตก มีการสร้างสะพานนวรัตน์ซึ่งเดิมเป็นสะพานไม้ขี้หมาใหม่ โดยสร้างเป็นสะพานเหล็กแทน⁵⁰

การขยายตัวของชุมชนเมืองทางด้านตะวันออกของแม่น้ำปิงนี้ เป็นปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดย่านโกลดิงและชนชั้นค้ำานตำบลสันป่าข่อยและหนองประทีป⁵¹ โดยมีกลุ่มคนกลุ่มใหญ่มาตั้งบ้านเรือนและร้านค้าสองฟากฝั่งของถนนที่ตัดขึ้นมาใหม่ เกิดตลาดซึ่งเวลาต่อมาเรียกว่าตลาดใหม่สันป่าข่อย⁵² และหนองประทีปนี้ด้วย สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ทำให้แหล่งเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันออก⁵³ ต่อมาได้มีการสร้างโรงแรมรถไฟ ธนาคารพาณิชย์ และสโมสรของชาวตะวันตกคือสโมสรยิมนาคา ก็ยังมีอิทธิพลชักจูงให้ประชาชนอพยพมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงเพิ่มขึ้น

บริเวณชุมชนเมืองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงนี้ มีลักษณะที่แตกต่างไปจากชุมชนเมืองทางฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะบริเวณเมืองเก่าภายในกำแพงเมืองซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองเชียงใหม่มาหลายชั่วคน มีวัดที่สวยงามเช่นวัดพระสิงห์ ที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลังสลักแบบลวดลายสวยงาม นอกจากนี้ยังมีคุ้มเจ้านายพื้นเมือง บ้านพักข้าราชการ ตลอดจนมีสถานที่ราชการที่

⁴⁹ วิลเฮล์ม เครดเนอร์, "ตลาดเมือง" ใน เขอร่มเมืองไทย, เคลสาลี เวงศ์ และเคล้าส์ โรเซ็นแบร์ก, ผู้รวบรวม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520), หน้า 141.

⁵⁰ BCR, Chengmai, (1934), p.37.

⁵¹ อัน นิฆมานเหมินทร์, "การพัฒนาเวียงพิงค์โดยร่างผังเมือง พ.ศ.2522." ใน ล้านนาปริทัศน์, จัดพิมพ์เนื่องในวันคล้ายวันมรณะ นางกิมฮ้อ นิฆมานเหมินทร์ (2525), หน้า 67.

⁵² หนังสือพิมพ์ศรีเชียงใหม่ ฉบับที่ 3, (1 พฤษภาคม 2470), หน้า 132.

⁵³ อัน นิฆมานเหมินทร์, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม.

สร้างด้วยไม้แบบเก่า^{๕๔} ในขณะที่ทางฝั่งตะวันออก บ้านเรือนและร้านค้ามักจะสร้างด้วยอิฐและปูนมากกว่าไม้

การขยายตัวของชุมชนเมืองที่ลำปาง ลำพูน ก็มีลักษณะคล้ายกับเมืองเชียงใหม่กล่าวคือ มีการขยายของแหล่งชุมชนจากชุมชนเมืองเก่าออกมายังบริเวณที่เป็นย่านการค้าที่สำคัญ โดยเฉพาะที่ลำปางบริเวณสบตุ๋ยได้กลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญ มีร้านค้าของคนจีน โรงสีข้าวตลอดจนธนาคารพาณิชย์ตั้งอยู่บนถนนที่เชื่อมจากชุมชนเมืองเก่า

การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้ "ตลาด" ในตัวเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น ตลาดในเมืองต่าง ๆ จึงได้กลายเป็นแหล่งซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าที่กระทำกันอย่างกว้างขวาง มากกว่าตลาดในที่อื่น ๆ เช่น ตลาดในหมู่บ้านหรืออำเภอรอบนอก ความคึกคักและหลากหลายของสินค้าใน "ตลาด" ของเมืองใหญ่ ๆ เช่น เมืองใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่และลำปางทำให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักและมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกซึ่งไม่อาจจะหาได้ในหมู่บ้านของตนหรือสามารถซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าในหมู่บ้านของตน^{๕๕}

การเมืองขยายตัวอย่างมากมาดังที่กล่าวมานี้ ได้ทำให้ปัจจัยเรื่องที่ดินเป็นสิ่งที่มีความขึ้นมา และได้ทำให้กลุ่มเจ้านายสามารถแสวงหารายได้ในด้านใหม่ขึ้นมา

ผลกระทบต่อกลุ่มคนในภาคเหนือ

การแก้ไขปัญหาคาชาภาคเหนือของรัฐบาลสยามและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ในภาคเหนือแตกต่างกันไป กลุ่มแรกที่จะกล่าวถึงคือ กลุ่มเจ้านายภาคเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกอิทธิพลอำนาจทางการเมืองและการปกครองและอำนาจด้านเศรษฐกิจ

^{๕๔} วิลเฮล์ม เครดเนอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 141 - 142.

^{๕๕} เยมซี เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477 (พิมพ์ครั้งที่ 1 พระนคร : กระทรวงเศรษฐกิจ, 2480), หน้า 255.

มาเป็นระยะตั้งแต่แรกที่รัฐบาลสยามเข้ามาแทรกแซงในภาคเหนือ และเป็นกลุ่มที่มีปฏิริยาไม่พอใจ ในการกระทำของรัฐบาลสยามอยู่น้อยทีเดียว ภายหลังจากที่รัฐบาลสยามได้ปราบปรามกบฏเงี้ยว แล้ว ก็ได้ยึดอำนาจทางการเมืองและการปกครองคืนจากเจ้านายทางเหนืออย่างเด็ดขาดรวมทั้ง อำนาจทางเศรษฐกิจในการแสวงหาทรัพย์สินในรูปแบบเดิมด้วย แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีปฏิริยาใด ๆ จากเจ้านายภาคเหนือกรณีที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากว่า ทางด้านการปกครองรัฐบาลสยามไม่ได้เปิดโอกาส ให้เจ้านายภาคเหนือ คือ มีกองทหารและกำลังตำรวจ ทำให้เจ้านายทางภาคเหนือรับรู้ว่าคุณเอง ไม่สามารถที่จะต่อต้านอำนาจของรัฐบาลสยามได้ แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อเจ้านาย ทางเหนือที่ทำให้ไม่คิดต่อต้านรัฐบาลสยามอีกประการหนึ่ง ได้แก่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ด้านหนึ่งเจ้านายภาคเหนือจะได้รับเงินเดือนในกรณีที่ได้รับราชการแล้ว การเกิดชุมชนเมือง ก็ได้ทำให้เจ้านายจำนวนไม่น้อยสามารถที่จะแสวงหารายได้ทดแทนจากที่เสียไป เพราะวาระแรก ของการขยายอำนาจการเมืองการปกครองของรัฐบาลสยาม เจ้านายภาคเหนือได้หันเหแนวทางการแสวงหารายได้จากค่าสัมปทานป่าไม้มาสู่การขยายที่ดิน ดังนั้นเมื่อเกิดชุมชนเมืองขึ้นเนื่องจากการค้าขายตัวจึงทำให้เจ้านายจำนวนไม่น้อยสามารถที่จะรายได้เพิ่มขึ้นอีกจากการที่ดินมีราคาสูงขึ้น เช่น การทำตลาดและห้องแถวให้เช่าหรือการให้เช่าที่นาทำกิน

อย่างที่ชัดเจนของการแสวงหารายได้จากที่ดินของเจ้านาย คือ การสร้างตลาด ในเมือง เชียงใหม่ตัวอย่างเจ้าราชชายาดารารัศมีทรงโปรดให้ทำตลาดสดขึ้นแทนที่สถานที่ทำศพเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่ ๙ ที่ชื่อว่าตลาดวโรรส สร้างในปี พ.ศ. 2453⁵⁶ ในบริเวณตลาดสดวโรรสนอกจากจะมีแผงลอยสำหรับให้พ่อค้าแม่ค้าเข้านั้นขายของแล้ว ยังมีตึกแถวให้เช่าถึง 130 ห้อง⁵⁷ ที่เมือง ลำพูนก็ปรากฏว่าตลาดเก่าของเมืองก็เป็นของเจ้าพงษ์ธาดา ณ ลำพูน บุตรของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์

⁵⁶ บุญเสริม สาตราภัย, ล้านนาไทยในอดีต, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ข้างเผือก, 2522), หน้า 119.

⁵⁷ กจช. ร.6 ค.12.3/16 "จดหมายพระชายาดารัศมีขอพระราชทานกู้เงินเพื่อจำนำ ตลาดวโรรส, 3 ก.ย. 2466."

เจ้าผู้ครองนครลำพูนคนสุดท้าย^{๕๘} ตลาดสดในเมืองลำปางก็เป็นเจ้าของทิพย์วรรณ ณ เชียงตุง หลานของเจ้าบุญวาทย์มานิต^{๕๙}

นอกจากการสร้างตลาดแล้ว บรรดาที่ดินตามที่ต่าง ๆ ที่บรรดาเจ้านายภาคเหนือได้ ขยายอิทธิพลยึดเอาไว้แล้ว ก็ยังเป็นที่ดินที่สามารถหารายได้ได้จากการให้เช่า ดังเช่นที่ดินแถบที่เป็น ตลาดหน้าวิทยาลัยครูเชียงใหม่ปัจจุบันเดิมก็เป็นที่เช่าของเจ้าสายตระกูล ณ ลำพูน มาก่อน รวมทั้ง การแสวงหารายได้จากการให้เช่าที่นบบรรดาเจ้านายมีอยู่อย่างมากมาย เช่น เจ้าแก้วนวรรฐ์ที่มีที่ดิน เฉพาะแถบอำเภอจอมทอง ถึง 300 ไร่ เป็นต้น^{๖๐}

สำหรับราษฎรนั้น การขยายตัวของการผลิตเพื่อขายได้ทำให้หันเห่หันตนเองลงในการ ผลิตข้าวมากขึ้น เลิกการผลิตสิ่งของที่จำเป็นสำหรับชีวิต ราษฎรบางกลุ่มก็ไม่ยอมทอผ้าใช้เอง ดังที่ มีผู้สำรวจพบว่า "...ในหมู่บ้านใกล้ ๆ กับตลาดดี ๆ ผ้านุ่งที่ใช้นั้นโดยมากแล้วส่งมาจาก กรุงเทพฯ..."^{๖๑} และยังปรากฏหลักฐานว่าราษฎรยังซื้อหาสิ่งของอื่น ๆ มาใช้ทดแทนสิ่งที่เคยทำ ใช้เองด้วย เช่น ซื่อไม้ขีดไฟ จานสังกะสี เป็นต้น

การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราของราษฎรเอง ทำให้ด้านหนึ่งชีวิตทางเศรษฐกิจ ของราษฎรเองขึ้นอยู่กับราคาของข้าวในปีนั้น ๆ เช่นในปีที่ข้าวราคาดี ราษฎรก็จะขายข้าวเสียหายหมด เพื่อให้ได้เงินมาก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้ราษฎรสามารถที่จะมีเงินตราเสียภาษีได้สะดวกขึ้นแทนที่ จะเดือดร้อนกับเงินภาษี 4 บาทเหมือนในระยะแรก ๆ ดังนั้นการเข้าสู่ระบบเงินตราของราษฎร ก็ได้ทำให้ความขัดแย้งเดิมที่มีกับรัฐบาลสยามลดลงไป เมื่อประกอบกับการสถาปนาอุดมการณ์รัฐใน หลายรูปแบบ ก็ได้ให้บรรดาราษฎรภาคเหนือมีความสำนึกที่เป็นหนึ่งเดียวกับส่วนกลางมากขึ้นด้วย

^{๕๘} ปลาย้อ ชนะนันท์, เรื่องเดียวกัน หน้า 58-59.

^{๕๙} ศักดิ์ รัตนชัย, "นำชมถนนสายต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง" ใน แนะนำนครลำปาง (ลำปาง : ฝ่ายประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองลำปาง, 2516), หน้า 119 - 131.

^{๖๐} ปลาย้อ ชนะนันท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

^{๖๑} เขมย์, เอ็ม แอนดรูส์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

สำหรับกลุ่มชาวไทยใหญ่นั้น ภายหลังจากที่ถูกรับประมาทในการกบฏ พ.ศ.2445 แล้ว ด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องระมัดระวังตัวเองมากขึ้น ไม่สามารถที่จะมีบทบาทใด ๆ ในอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการขยายตัวทางด้านการค้ากับกรุงเทพฯ ได้ทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ใน สังคมภาคเหนือ คือ คนจีน เข้ามาทำหน้าที่ทางด้านการค้าขายแทนกลุ่มพ่อค้าชาวไทยใหญ่ ประกอบ กับการค้าจากเขตพม่าชนเขาลงอย่างมาก จึงทำให้พ่อค้าชาวไทยใหญ่จำเป็นต้องหันเหไปค้า ขยายเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามเขตชนบทรอบนอกแทน ไม่สามารถที่จะเป็นผู้ค้ารายใหญ่ในภาคเหนือได้ อีกต่อไป

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย